

**Рівненська земляна життєвих і творчих перехрестях
Олеся Гончара (1918-1995)**

Уся творча спадщина талановитого і популярного українського письменника ХХ століття, а ще відомого громадського і культурного діяча Олеся Терентійовича Гончара – це ціла своєрідна епоха в історії нашої національної літератури. Із шкільних і студентських літ його сучасники із захопленням зачитувалися романами “Прапорonoсці”, “Тронка”, “Собор”, за який зазнав гонінь при радянсько-комуністичному тоталітаризмі у 1970-1980 роках [1], записавши у щоденнику 25.05.1993 р.: “Колишні всі хулители ”Собору“ один за одним зійшли з арени життя, зійшли, як тля, як гусінь. Хіба це випадково!” [2], “Циклон”, “Твоя зоря” та іншими ще його повістями, оповіданнями, новелами, численними статтями і виступами.

Незааганжований погляд на життєві процеси, оригінальні сюжети, милозвучна і дзвінка українська мова, самобутні і яскраві образи літературних героїв – це не тільки відразу полонило, а пробуджувало світлі почуття і устремління, спонукало до активних діянь. І до сьогодні цей читачий інтерес тримається на зростаючих амплітудах.

Протягом усього життя йому самому довелося спізнати і радісні, і сумно-гіркі періоди, але завжди високо і гідно тримав у чистоті людську порядність і моральні засади, незрадну синівську любов до рідної землі і материнської мови, записавши, зокрема, у “Щоденнику” 24.10.1983 р.: “Мова для нас, українців, – це не тільки засіб спілкування. За сучасних обставин вона щось значно більше! Для нас мова – це й пам’ять, і честь, і гідність; для народу нашого мова – це саме життя. Бути чи не бути? – вирішується через життєвість мови, через самосвідомість її носіїв. І хоч як не прикро буває, я все ж вірю в силу нашої мови, в її майбутнє”. А 27 листопада ц. р. додав, що “повага до мови — це повага до народу” [3]. Хіба втратили позитив ці мудрі вислови, як іще їм подібні, у нинішній час, хоча маємо уже двадцять років нібито незалежну і самостійну Українську державу, в Конституції якої однозначно записано про її єдиний державницький статус?

Нам, рівнянам, є цікавими факти і події із біографії автора, про що також беззаперечно засвідчують його щоденникові записи, які вийшли у світ завдяки старанням його дружини Валентини Данилівни [4] і “ввібрали в себе майже все життя письменника – більш як за півстоліття” [5]. Пригадалося, як будучи студентом-філологом на початку 1960-х років,

ми, юнаки і дівчата, захоплювалися романом “Людина і зброя”, за котрий прозаїк був удостоєний Шевченківської премії. Я тоді написав рецензію-відгук, яка була опублікована у рівненській районній газеті “Радянське село” [6] (нині “Слово і час”).

А далі зупинюся детальніше на розкритті заявленої тематики статті.

Саме у другому і третьому томах “Щоденників” є чимало конкретних записів, які стосуються історичного і літературного краєзнавства чи помітних персоналій, пов'язаних із минувиною і письменницькою сучасністю, що причетні безпосередньо до його перебування у різних місцях нашої Рівненщини, його аналізу бурхливих подій у роки так званої “горбачовської перебудови” і здобуття омріяної незалежності після багатовікової боротьби рідного українського народу за свою вольную волю, возвеличену генієм безсмертного Тараса Шевченка.

Ось лише деякі з них: “2.04.1971 р. Сьогодні... подають телеграми з України (тоді перебував у Москві – І. П.): херсонські, рівненські десятикласники вітають із завтрашнім днем народження... Оці тільки не забувають. Голос чистих сердець, як він багато говорить тобі” [7]; “28.09.1977 р.: відвідали Острозький замок (з дружиною – І. П.). Острозький і Олеський замки – замки-ровесники (майже), замки-брати”, де побували, повертаючись із відпочинку в Трускавці [8]. Їхали через Радивилів, Дубно, Рівне, Здобувів, а потім – через Гощу і Корець на Київ.

Їх радо зустріли тоді жителі древнього Острога і учні середніх шкіл. Оглянувши експозиції краєзнавчого музею, роздав читачам багато автографів. А в книзі відгуків залишив запис: “Нема ціни зібраним тут скарбам історичним та мистецьким, документам, стародрукам. Тут чуєш живі голоси героїчної історії нашого народу, відчуваєш його творчий геній. Спасибі людям, які це бережуть, з любов'ю відкривають це народне багатство для кожного, хто хоче знати і теж берегти, любити. Олесь Гончар. 28 вересня 1977 року. м.Острог” [9].

А виступаючи на своєму ювілейному вечорі 4 квітня 1978 року в Києві, зокрема, скаже: “Минулої осені випало мені побувати в краях Хоми Хаєцького (персонажа із “Прапорonoсців” – І. П.), зустрічатися з його земляками, ще раз відчути загадкову звабу подільських шляхів... Тоді ж випало відвідати ряд старовинних наших міст, таких, як Тульчин, Збараж, Кам'янець-Подільський, та ще оглянути недавно впорядкований львів'янами Олеський замок (завдяки старанням вченого-музеезнавця, нашого земляка із Дубенщини, почесного громадянина міста Дубна, професора, нині Героя України Бориса Возницького – І. П.), а на Рівненщині – замок Острозький, тобто міста, які колись, в найтяжчі часи нашої історії, були твердинями й світочами української культури.

На скелі, на моноліті стоїть Острог!

Саме там, на острозькім узвишші, де, по суті, зароджувалася наша перша академія, 400 років тому одержимістю першодрукаря Івана Федорова та його натхненними сподвижниками було надруковано наші книги-первенці, і серед них той унікальний Буквар, перший буквар землі української, що від його кореня розрослося могутнє дерево нашої писемності, культури, вибуяла багатюща мова нашого народу, на основі якої склалася одна з найяскравіших слов'янських літератур, котра здобула нині таке шанобливе визнання в сім'ї... націй та народностей... і викликає – своєю класикою та сучасною творчістю – дедалі ширший інтерес у всьому світі.

Тож який треба було мати творчий дух народів, щоб від тієї острозької скелі, з того крихтеного стартового майданчика, піднятися на вершини ХХ віку, сягнути висот цивілізації і культури! Яку цей народ мав виявити волю до життя й до творчості, щоб упродовж палаючих пожежами та кров'ю століть, позначених палями та шибеницями, витримати всі випробування, витримати й не зруйнуватись, не занепасти, не зникнути під ударами розбратів та нашеств'я і сьогодні звертатись до людства книгою оновленого життя, де Україна після чорної руїни 40-х літ знов постає перед світом прекрасна і сильна..., постає в сонячній красі творчої снаги, в квітучості незліченних народних талантів" [10].

Проїжджав із Києва Олесь Гончар легковиком до Луцька через Корець, Рівне і Клевань на читацьку конференцію за романом "Твоя зоря" у червні 1981 року, яку організувала тодішня обласна газета "Радянська Волинь". У щоденнику він записав: "17.06.1981 р. Читацька конференція по "Зорі" в Луцьку... Який це край Волинь! Справді Лесин край... А люди! Коли затиснутий на сцені надписував автографи... раз у раз крізь тісняву дотягувались чийсь руки, зблискували короткі усміхи, рука чиясь торкалася плеча, погладжувала ніжно, промовляючи: – Ми вас любимо!... Зустріч у Колодяжному. Зі всієї Волині були люди на цій зустрічі. Багато моментів зворушливих. Очі в залі іскряться. Повертаюсь до Києва насаженим. Народ з тобою говорив". А уже 26.06.1981 р. підсумував: "Поїздка на Волинь, мабуть, найбільш хвилююча з подій останніх літ. Скільки привітності в людях, розуміння і доброти, і віра в тебе... Вражає висока підготовленість читачів до сприймання літератури – найскладніший твір цим людям буде під силу" [11].

Запис від 2.10.1983 р. : "Відповідаю на листи, пишу у Збараж, Рівне, Бердянськ... Помічаю, що серед тих, кому пишу, переважають учні та вчителі, славні наші освітяни. В духовному розумінні це, очевидно, найактивніша верства суспільства, найчутливіша до рідної мови,

культури. Очевидно, це ті, хто і в наші суворі холодні часи зберігає заоханість у прекрасне” [12].

А цей 14.12.1983 р.: “Широко відзначається 400-річчя від дня смерті “друкаря книг пред тем не виданных”. “ЛП” (московська “Литературная газета” – І.П.) дала статтю, де лише крізь зуби мовиться про діяльність Івана-друкаря (Федорова на Україні). Зате в “Правде” акад. Лихачов знову виявив широту душі. Весь час підкреслює, що він був “создатель русской и украинской печатной книжности”, що він був “очень нужен на Украине, разделенной в то время. На Украине надо было поддержать украинскую культуру”. Оце говорить інтернаціоналіст, а не шовіністик дрімучий... І як актуально звучать сьогодні слова російського вченого” [13].

26.11.1986 р.: “Сьогодні з археологом Свешніковим (наш земляк, проводив також розкопки на полі Берестецької битви 1651 р., в Дубні та інших місцях Рівненщини – І.П.) їдемо в Звенигород, давню слов'янську столицю, нещодавно відкриту вченими. Вже бачили деякі речі знайдені під час розкопок, - це, звичайно, подія в науці. Розкопки дають дивовижно реальне уявлення про життя давніх слов'ян. Тут чудові ландшафти” [14].

Будучи у Канаді, в Едмонтоні, 1.06.1992 р.: “Побували в монастирі Василіанів, де багато стародруків, зокрема й Острозька Біблія...” [15].

Рука письменника 30.05.1994 р. записала: “Ось і не стало Сашка Богачука. Талановитий поет, порядна людина. З покоління тих, чие дитинство опалила війна. Покоління Григорове (Тютюнника – І. П.), Симоненкове... Діти горя, вони розуміли нас, фронтовиків. І з ними в нас не було конфліктів, не могло бути. То – наша природна зміна. А Богачукові пісні співають і за океаном. Він помер у Рівному (в госпіталі ветеранів війни у Клевані, очолював Рівненську обласну організацію Спільки письменників України – І. П.). В тому загадковому місті, де люди встають, коли виконується “Запорізький марш” [16].

Часто згадуються імена багатьох письменників, пов'язаних з нашим краєм, серед яких, зокрема, Тараса Шевченка, Миколи Гоголя, Лесі Українки, Агатангела Кримського, Олени Пчілки, Уласа Самчука, Олени Теліги, Бориса Тена, Ліни Костенко, Павла Мовчана.

Є у щоденникових записах прізвища першого Президента незалежної України Леоніда Кравчука [17], багатьох новітніх політиків “горбачовської перебудови” і перших років розбудови Української держави Василя Червонія [18], Миколи Жулинського [19], Ігоря Юхновського [20], Володимира Пилипчука [21], відомих у нашій області Вілена Мартиросяна [22], Олега Ольжича і Володимира Сергійчука [23], патріарха Мстислава [24].

Мудрі, відверто чесні “Щоденники” нашого великого українського письменника Олеся Гончара, як і вся його багатюща творча спадщина

[25]. Запамятуймо хоча б такі його слова: “Якщо не буде єдності – нічого не досягти. Скільки тих усобиць та чвар знала наша історія – саме ж вони й губили Україну. Боже, дай нам підвестись до єдності!” [26].

На літературній карті нашого краю ім'я славетного письменника сіяє і вічно світитиме яскравою непогасною зорею.

Література

1. Тронько П., Бажан О., Данилюк Ю. Тернистим шляхом до храму: Олесь Гончар у суспільно-політичному житті України 60-80 рр. XX ст. Збірник документів і матеріалів. - Київ: Рідний край. - 1999. - 304 с.; Багнюк А. Вн був суддею духовних браконьєрів. Олесь Гончар і запорізька інтелігенція // Урядовий кур'єр. - 2008. - 12 червня. - С. 8; Іваницький С. Вдова Олеся Гончара Валентина Даниловна: «На 50-літє мужа пришла телеграма: «Вам сєйчас ничєго не остаєтєся, кромє как пуститє пулю в лоб» // Факты. - 2010. - 15 іюля. - С.11.

2. Гончар Олесь. Щоденники. Т. 3. - С. 470.

3. Гончар Олесь. Щоденники у трьох томах. Том 2. 1968-1983. - К. - 2002. - С.580, 584.

4. Гончар Олесь. Щоденники у трьох томах. Том 1. 1943. - 1967. - К. - 2002. - 455. с.; Том 2. 1968-1983. - Київ. - 2003. - 607 с; Том 3. 1984-1995. - К. - 2004. - 606 с.

5. Гончар В. Записники Олеся Гончара (Голос його душі) // Гончар Олесь. Щоденники. 1943-1967. - С.5.

6. Папук І. Майстерно, талановито // Радянське село (Рівне). - 1962. - 7 квітня.

7. Гончар Олесь. Т. 2. - С.84.

8. Там само. - С. 315.

9. Папук І. Наш великий сучасник // Вільне слово (Рівне). - 1993. - 3 квітня.

10. Роздуми в дорозі // Гончар Олесь. Письменницькі роздуми. Критичні статті. - Київ. - 1980. - С. 303-304.

11. Гончар Олесь. Т. 2. - С.446,

12. Там само. - С. 577-578.

13. Там само. - С. 587.

14. Гончар Олесь. Т. 3. - С.123.

15. Там само. - С.417.

16. Там само. - С.528.

17. Там само. - С. 311, 324, 331, 345, 373 та інші.

18. Там само. - С. 302, 303, 309, 354.

19. Там само. - С. 51, 273, 328, 407 та інші.

20. Там само. - С. 331, 395, 541.

21. Там само. - С. 303.

22. Там само. - С. 446.

23. Там само. - С. 285.

24. Там само. - С. 325, 326, 395 та інші.

25. Папук І. «Щоденники» Олеся Гончара // Вільне слово. - 2010. - 21 грудня.

26. Гончар Олесь. Т. 3. - С. 299.